

מבט על, גיליון 605, 11 בספטמבר 2014

האם אכן הסתיים המשבר באוקראינה?

צבי מגן

ב-5 בספטמבר 2014, לאחר הודעות סותרות ובצלו של כינוס נאט"ו, המגבש סנקציות נגד רוסיה, נחתם במינסק הסכם להפסקת הלחימה באוקראינה. חרף הספקות המושמעים מכיוונים שונים, ההסדר נכנס לתוקף ונכון לזמן הווה – מחזיק מעמד. ההסכם שנחתם על ידי צוות משא ומתן של נציגי רוסיה, אוקראינה, המחוזות הבדלניים וה-OSCE, דן בהפסקת הלחימה ואינו מהווה הסדר סופי למשבר האוקראיני. בהסכם זה 12 סעיפים, המסדירים את תנאי הפסקת האש, ובכללם: הקפאת המצב הנוכחי בשטח, הסגת נשק כבד מקו המגע, חילופי שבויים, אספקת סיוע הומניטרי לאזור המריבה, והצבת פקחים בינלאומיים מטעם ה-OSCE. ההסכם אינו מתייחס להיבטים מדיניים, אשר יידונו בנפרד, במסגרת הדיאלוג המדיני להשגת הסדר קבע.

משבר רוסי-אוקראיני זה עלה בחיי 2600 בני אדם, תפס את מרכזו של סדר היום הבינלאומי במהלך תקופה ממושכת, תוך העמקת העימות בין רוסיה למערב והגברת הדאגה ביחס ליציבות הבינלאומית הכוללת. הדעה הרווחת היא, שסיום המשבר והשגת ההסכם היה חיוני גם לרוסיה, בשל הקושי לעמוד בעימות מתמשך מול המערב – מדיני וכלכלי בעיקר – ובשל עניינה המובהק בעצירת סנקציות מערביות נוספות, שעמדו להתממש באופן מידי. בנאט"ו אכן סבורים שמכלול מנופי הלחץ על רוסיה, שגובש לאחרונה, היה לגורם שהאיץ את נכונותה של זו להשיג הפסקת אש. נראה שצעדי הענישה אשר הוכנו יוקפאו לפי שעה, אף כי אין במחנה המערבי דעה אחידה בסוגיה זו.

ואכן, ברקע לכך הושמעו איומים גוברים במערב, בפרט בימים האחרונים בעת כינוס נאט"ו בוויילס, שם נבחנו הדרכים להכלתה של המעורבות הרוסית באוקראינה. במיוחד, גברה הרגישות ביחס לאיום הרוסי בקרב מדינות מזרח אירופה – רובן חברות חדשות באיחוד האירופי ובנאט"ו, שפעלו לעיצוב מדיניות מערבית תקיפה יותר כלפי רוסיה. במכלול זה נדונו דרכי התגובה כלפי רוסיה, לרבות הטלת סנקציות חדשות (הקודמות הופעלו מראשית המשבר, ללא הועיל), כמו גם תשובה צבאית. זו מקפלת נוכחות קבועה של כוחות נאט"ו במדינות מזרח אירופה – פולין, רומניה, המדינות הבלטיות וכן הקמת כוח משולב לתגובה מהירה (מוגבל ל-ארבעת אלפים איש). המשבר הנדון לוהה בלחימה במזרח של אוקראינה במשך חודשים אחדים, מאז סיפוח חצי האי קרים והכרזה על עצמאותם של המחוזות הבדלניים במזרח אוקראינה, הפועלים להתנתק ממנה. מעשי איבה אלה החלו לאחר ניסיונות הידברות באפריל 2014, שאף הושגו בהן הבנות שלא מומשו, ועם בחירתו של פרושנקו לנשיאות במאי 2014, שפתח במבצע מקיף להכנעת המחוזות הבדלניים. לאחר שהושגו הישגים מסוימים של כוחות הביטחון האוקראיניים, התהפך לאחרונה המצב כתוצאה ממתקפת הנגד של הכוחות הבדלניים, שהחלה ב-24 באוגוסט, והניסה את הצבא האוקראיני. זאת גם הסיבה להגברת הלחצים המערביים על רוסיה, כאשר די ברור חלקה בלחימה זו.

ואכן, נראה שרוסיה, מעבר לגיבוי המדיני שהיא מספקת למחוזות הבדלניים, הייתה מעורבת בפועל בלחימה, זאת באורח סמוי ומדוד, בדרך שלא מאפשרת לזהות את מעורבותה. לחימה זו, המנוהלת למעשה בשיטה א-סימטרית, שזכתה בנאט"ו לכינוי "לחימה היברידית", עוררה ביקורת בינלאומית נוקבת. רוסיה התמידה עד לאחרונה בהכחשת מעורבותה, זאת כדי למנוע, בין היתר, את העלאת מחירו של המשבר עבורה, המלווה בסנקציות מערביות לא מבוטלות עליה.

אליבא ד'רוסיה, מעורבותה במשבר זה, היא תולדה של הלחץ הגיאופוליטי המערבי לאורך אזורי האינטרסים הרוסיים. רוסיה חשה עצמה נפגעת עיקרית מהתהליך, הפוקד את אוקראינה ורואה את מדיניותה כתגובתית למה שנתפס על ידה כאתגר קיומי על האינטרסים שלה. רוסיה מזהה קריאת תיגר מערבית, המכוונת, להבנתה, לפגוע בתכניותיה, תוך דחיקתה מעמדותיה במרחב הפוסט סובייטי והכלת שאיפותיה לשוב למעמד של מעצמת על, יחד עם פעילות חתרנית המכוונת לערעור יציבותה הפנימית. אלה, מנקודת מבטה של רוסיה, הינם מרכיבי יסוד במדיניותם של ארצות הברית ונאט"ו, בחתירתם לסדר עולמי הרצוי להם. כפתרון לאתגרים אלה בחר הממשל הרוסי ביישום מדיניות חוץ אסרטיבית, לצד מדיניות פנים אוטוריטרית. בתוך כך, עיצבה רוסיה מענה משלה לאתגריה – איחוד מדיני מחודש של מדינות ברית המועצות לשעבר – האיחוד "האירואסיאתי" – שבו שמור לאוקראינה מקום מכובד.

המדיניות שננקטה על ידי רוסיה, מאז המהפך הפנימי באוקראינה ופנייתה של זו האחרונה לאיחוד עם המסגרות המערביות, כוונה למניעת התרחקותה של אוקראינה מערבה והשבתה לחיק ההשפעה הרוסית. פעילות זו תורגמה עד מהרה למשבר בינלאומי שבו התייצבו משני צדי המתרחש המעצמות המובילות.

תוך כדי המשבר התהווה דגם הפתרון המבוקש על ידי רוסיה – כינון מחוזות בדלניים – אשר לתפיסתה, יישארו אומנם כחלק מאוקראינה, אולם יזכו באוטונומיה רחבה ותישמר שם הנוכחות וההשפעה הרוסית. כתוצאה מכך יהפכו אלה למנופי לחץ על אוקראינה, למניעת הצטרפותה למסגרות המערביות, או לכל הפחות, יאפשרו את השבתה להשפעה רוסית בעתיד, על ידי פעילות חתרנית בשטחה. נראה, שרוסיה אכן תצליח לקדם, פחות או יותר, את הדגם הזה במהלך הדיאלוג המדיני הצפוי.

אולם, גם אם בסופו של דבר ההסדר המבוקש, אם יושג, יאפשר לרוסיה לקיים את הלחצים על אוקראינה והמערב, לא יהיה בו כדי להשיב את הגלגל לאחור. מה שמסתמן, למעשה, הוא שההישג הרוסי במערכה על מחוזות מזרח אוקראינה, על קידום האינטרסים החיוניים לרוסיה, אינו אלא הפסד במלחמה על אוקראינה כולה, שחרף האבדן של קרים ופגיעה במעמדה במחוזות הבדלניים, פונה מערבה ותישאר מחוץ למעגל ההשפעה הרוסי.

נראה על כן שחרף ההסכם המסתמן, לא תמה המערכה על הסדר האזורי המקודם על ידי רוסיה. זו לא תשקוט על שמריה ותשוב לפעול לשינוי המצב החדש שנוצר. כפועל יוצא, אין לצפות לרגיעה בהתמודדות הגלובלית המתרחשת עתה.

באשר להשלכותיו של הנושא הנדון על ענייני המזרח התיכון וישראל, במהלכו של המשבר נוצר ההקשר בין שני המשברים האזוריים – במזרח אירופה ובמזרח התיכון, שהפכו לשני מוקדי עימות מקבילים במערכת הגלובלית.

מדיניות ישראל במשבר האוקראיני התאפיינה בנקיטת עמדה ניטרלית, מבלי להצטרף לביקורת הכוללת על רוסיה, זאת תוך עמידה בלחצים מצד המערב. מעבר לקידום של מכלול האינטרסים הבסיסיים שלה, נענתה ישראל במדיניות רוסית מאופקת כלפיה במערכת "צוק איתן". נראה שמדיניות זו מוכיחה את עצמה, על כן עדיף לישראל להתמיד בה לפי שעה, מבלי לפגוע, כמובן, במרקם השותפות האסטרטגית עם ארצות הברית.